

SHAXSLARDA MUNOSABAT TURLARI VA MULOQAT HAQIDA TUSHUNCHA

B.G.Babasheva

*Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI
Umumiy pedagogika va
psixologiya kafedrasi dotsent
v.v.b., pedagogika fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD)*

Yo'ldashev Sanjarbek

*Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI
2-kurs talabasi*

Annotatsiya: shaxslarda munosabat turlari, ongning rivojlanishi, obektiv va subektiv muloqot

Kalit so'zlar: muloqotning perseptual tomoni, muloqotning komunikativ tomoni va interaktiv tomoni, muloqotning mazmuni va tushunchasi

Munosabat – bu kishilar o'rtasidagi aloqa hisoblanadi, shaxslararo munosabatlar muloqotga asoslanadi. Aloqa tuzilishi uchta o'zara bog'langan tomonlardan iborat, muloqotning perseptual tomoni, muloqotning komunikativ tomoni va interaktiv tomoni. Muloqotning axborot funksiyasi axborotni uzatish va qabul qilishdan iborat. Muloqotning kontakt funksiyasi aloqani o'rnatishni o'z ichiga oladi. Muloqotning interaktiv funksiyasi nafaqat odamlar o'rtasida ma'lumot uzatish va ularning o'zaro ta'sirini, balki boshqa insonlarga ma'lum bir tasirni ham o'z ichiga oladi. Shaxslararo munosabatlarning hissiy mazmuni (ba'zan valentlik deb ataladi) Muloqotning asosiy turlari og'zaki muloqot. Og'zaki muloqotda, siz bilganingizdek, asosiy ro' bayonotlarga, ya'ni nutqqa tegishlidir shunday qilib bu turdagi aloqa ishora tizmlari yordamida amalga oshiriladi, og'zaki bo'lmagan muloqotlar ham bor bular xat-xabarlar yozuvlar orqali ikkichi shaxsga yetkaziladigan xabarlar ham muloqot qilolmaydigan odamlar tomonidan ishlatiladigan barmoq alifbosi. Yana imo-ishoralarni keltirib o'tsak ham bo'ladi axborot almashishining eng qadimiy usullaridan biri bo'lib hatto bosh va qo'llarning harakatlarga asoslangan tilni ham kashf qildi, biroq uni ishlatmasdan juda ko'm gapirish mumkin, avvalo, ularning intensivligiga e'tibor qartish kerak, qanchalik baland bo'lsa suhbat mavzusiga nisbatan ko'roq tashvishlanadi. Inson ongining birlamchi psixologik xossasi o'zini bilish sub'ekti sifatida his etish, mavjud tasavvurdagi voqealikni xayolan tasvirlash layoqati, shaxsiy psixik va xulq-atvor xolarlarini nazorat qilish, ularni boshqora olish, atrofdagi reallikni tasavvurlar shaklida ko'rish va idrok qilish layoqati kabilarni o'z

ichiga oladi. O'qituvchining ish faoliyati davomida o'quvchilar bilan muomala munosabatlari katta o'rin egallaydi, bu jarayonda bola insoniyat to'plagan bilimlarini, muomala qilish tajribalarini egallab oladi. O'qituvchi esa pedagogik jarayonda asosiy shaxs b'lib xizmat qiladi, unga yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash vazifasi yuklatilgan, shuning uchun ham o'qituvchiga bolaning muomalasiga, tarbiyasiga, axloqiga, xulqiga nisbatan alohida katta talablar qo'yilgan. O'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasida muloqotni tartibga soluvchi talablardan biri bolaning xulqini, muomalasini bola bajargan ishini odilona to'g'ri baholashdir, xulq muomalasi esa bolaning biro rishi yoki narsaga munosabatini bildiradi. Ong uzviy ravishd nutq bilan bog'langan bo'lib, o'zining yuksak shakillarida usiz mavjud bo'laolmaydi. Ongli aks ettirish sezgilari va idrokdan, tasavvurlar va xotiradan farqli o'laroq, qator o'ziga xos xossalari bilan ajralib turadi. Ong faoliyat maqsadining anglaganligini, kelajakda sodir bo'ladigan hodisalarni tushunchalar orqali modellashtirish, umuminsoniy tushunchalarni bilimlar tizimida harakatlarning natijalarini oldindn sezish xususiyatiga ega. Insoniyat ongi rivojlanishining asosiy yo'nalishi insonning o'zi hisoblanadi. Inson ongingning birlamchi psixologik xossasi o'zini bilish sub'kti sifatida his etish mavjud va tasavvurdadagi voqealixayolan tasvirlash layoqati, shaxsiy psixik va xulq- atvor holatlarini nazorat qilish, ularni boshqara olish, atrofdagi reallikni tasavvurlar shaklida ko'rish va idrok qilish layoqati kabilrni o'z ichiga oladi. O'zini bilish sub'ekti sifatida his etish insonning olamni o'rganish bilishga, ya'ni olam haqida bu darajada aniq bilimlarni bilishga tayyor bu olamdan bo'lak qilingan mavjudod sifatida anglashini bildiradi. Ong bir paytning o'zida ham ijobiy ham salbiy hissiyotlar bilan to'lishi mumkin emas, nimadir ustunlik qiladi faqat siz ongingizga ijobiy hissiyotlar tegishli ravishda belgilovchi ta'sir ko'satish uchun mas'ulsiz. Bu borada sizga odat yordam beradi, shuning uchun odatingizni faqat ijobiy hissiyotlarni qabul qilishga moslashtiring. Shunda ular ongingizda ho'jayinlik qilishga shunchalik hokimlik qiladiki, salbiy hissiyotlarning oraga kirishiga also imkoniyat qolmaydi. Inson tomonidan yaratilgan barcha narsa boshlang'ich uchqunni fikrdan oladi yaratilish jarayonni tasavvur qilish jarayonidan oldin ro'y beradi. Nazorat qilinadigan tasavvur tanlangan yo'lda muvaffaqiyatga olib boruvchi rejalar asosida etdi. Fikr uchqunlari tasavvur orasidan o'tib, ishonch bilan birlashihi kerak, ayni shunday ishonch bilan birlashgan aniq reja ravishida tasavvur orqali ong ostiga tushadi.

Muloqot – bu axborot almanishinuvi hisoblanadi, ya'ni insonlar o'rtasida o'zaro hamkorlik faoliyati ehtiyojidan yuzga keladigan axborot almashinuvidir. Muloqot

odamlar o'rtasida hamkorlik faoliyatini ehtiyojidan yuzaga keladigan va axborot almashinivini, o'zaro ta'sirning yagona yo'lini ishlab chiqish, boshqa odamni idrok qilishva tushinishdan iborat bo'lgan aloqalarni o'rnatish, rivojlantirishning keng qamrovli jaryoni. Muloqotning noverbal vositalarining milliy hamda hududiy xususiyatlari borligini alohida takidlab o'tmoq lozim. O'zbek xalqining muloqat jarayoni boy, o'zaro munosabatlarning bevosita xarakteri unda shunday vositalarning ko'proq ishlatilishi bilan bog'liq. Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda muloqatning barcha vositalariga, ayniqsa nutqqa e'tibor berish kerak, bolalarni ilk yoshlik chog'laridanoq nutq madaniyatiga o'rgatish, nutqni o'stirish, rivojlantirish choralarini ko'rish kerak. Avvalo, uning faoliyatini to'g'ri tashkil etishni taminlsh va e'tibor ajratish kerak, muloqotning pertseptiv jihati bu muloqot jarayonida o'zaro bir birini idrok qilish orqali tushinishdir, muloqotning kommunikativ tomoni – bu shaxslararo axborotlar, g'oyalar, bilimlar, fikrlar almashish jarayoni sifatidagi vazifalar nazarda tutiladi. Inson nutqi belgilar tizimi sifatida qo'llaniladi, axborot almashish muomila qatnashuvchilariga tushunarli va belgi, mazmunga ega bo'lishi kerak. Muloqot tushunchasi ikki va undan ortiq kishilar o'rtasida bilish yoki baholash tarzidagi axborot almashishda ma'lum bo'luvchi, namoyon bo'luvchi o'zaro tasirdir.

Xulosa:

Xulosa qilib shuni aytish munkinki, shaxslararo munosabatlarning xulq-atvor komponenti aniq harkatlarda amalga oshiriladi. Agar do'stlardan biri boshqasini yoqtirsa, xatti-harakatlar do'stona bo'lib, yordam berishga va samarali hamkorlikka qaratilgan, agar o'bekt yoqimli bo'lmasa, u holda muloqotning interaktiv tomoni qiyin bo'ladi. Shaxslararo munosabatlar hukmronlik, tenglik, bo'ysunish va qaramlik mustaqillik pozitsiyalaridan shakillanishi mumkin, ijtimoiy masofa rasmiy va shaxslararo munosabalarining bunday kombinatsiyasini nazarda tutadi, bu alohida bo'lganlarning yaqinligini ular tegishli bo'lgan jamoalarning ijtimoiy-madaniy me'yorlarga mos kelishini taminlaydi. Munosabatlarda doimo ikki kishi bir birini tushinishi va qo'llab quvvatlashi zarur, har bir oilada past-balandliklar bo'ladi, albatta, ularni yengib o'tishda bir-birini tushinish juda ham muhimdir, agar munosabatlarda bir-birini tushunmasa, fikrlar qarama-qarshi bo'lsa, oxir oqibat ular noto'g'ri yo'lni tanlaydilar va xato qiladilar.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Andreyeva G.M., Bogomolova N.N., Petrovskaya L. A. Zarubejnaya sotsialnaya psixologiya XX Stoletiya. 2002

THE ROLE OF EXACT SCIENCES IN THE ERA OF MODERN DEVELOPMENT

REPUBLICAN SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

Volume: 2 Issue: 5

2. Bodalev A.A. Lichnost I obsheniye. – M 2003
3. Z. Nishanova, D. Qarshieva, N. Atabaeva, Z. Qurbonova Pisixodiognotika va eksperimental psixologiyasi. Toshkent 2015

